

Janne Beate Reitan

Åpen tilgang til vitenskapelig publisering

Interessen for åpen tilgang – open access – til vitenskapelig publisering er stadig økende, både i Norge og internasjonalt. FORMakademisk har helt fra starten blitt publisert som et *digitalt* vitenskapelig tidsskrift og var et av de første med *open access* i Norge. Vi har helt siden starten brukt Open Journal Systems (OJS) som publiseringsprogram. OJS er en del av Public Knowledge Project (PKP), som ble opprettet av canadiske John Willinsky og kretsen rundt han ved Faculty of Education ved University of British Columbia i 1998. Den første versjonen av OJS kom som open source software i 2001. Programmet er gratis å bruke for alle og er en del av en større kollektiv bevegelse, der kunnskap deles. Da FORMakademisk startet i 2008 fikk vi mye hjelp fra tidsskriftet Acta Didactica (u.å) ved Universitetet i Oslo, som hadde startet opp året før oss. De hadde også oversatt programmet til norsk. Vi kunne derfor helt fra starten publisere både på norsk og engelsk. Andre tidsskrift har brukt FORMakademisk som modell og inspirasjonskilde når de har startet opp sine tidsskrift – eller konvertert fra abonnementsbasert trykket tidsskrift til elektronisk open access, blant annet tidsskriftet til Norsk Medieforskerlag. Det er slik bevegelsen rundt PKP fungerer, og fortsetter å vokse, for å gi fri tilgang til forskning. Siden artiklene ligger åpent på nettet, er de også lett tilgjengelige for ikke-forskere. Vi legger også vekt på at språket skal være lett tilgjengelig, sjøl om det holder en høy vitenskapelig kvalitet. Ofte kan det være to sider av samme sak. Vi i redaksjonen ser nå fram til å ta i bruk den nyutviklede OJS 3 i løpet av våren – med mange nye funksjoner og bedre design for brukerne; forfattere, fagfeller, redaktører og lesere.

To utredninger om *open access*

Kunnskapsdepartementet (KD) har nylig bestilt to utredninger om open access, som begge ble lansert nå i sommer. Det ene var et nasjonalt utvalg, kalt Brekke-utvalget etter utvalgets leder Torkel Brekke fra Universitetet i Oslo, som skulle finne felles standarder for åpen publisering i Norge. Et nasjonalt vitenarkiv og en finansieringsordning som belønner publisering i åpne tidsskrift er blant de viktigste anbefalingene. “Regjeringens mål er at forskning som er finansiert med offentlige penger, skal være åpent tilgjengelig for den samme offentligheten. Dette vil fremme både akademisk arbeid og bruken av forskning i samfunnet. Derfor har vi hatt store forventninger til utvalgets arbeid”, sa kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen ved lanseringen (Regjeringen, 2016). EU har nylig vedtatt full open access innen 2020. “EUs mål om full åpenhet innen 2020 er ambisiøse, og vi mener Norge må støtte opp under dette målet”, sa utvalgsleder Torkel Brekke som ledet arbeidet med rapporten (Regjeringen, 2016). “Jeg har forventninger til at anbefalingene vil hjelpe oss å få fortgang i arbeidet med åpen tilgang i Norge, og også bidra til dette viktige arbeidet internasjonalt”, fortsatte kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen (Regjeringen, 2016).

Her er Brekke-utvalgets viktigste anbefalinger:

- Norge må støtte opp under EUs ambisiøse vedtak og mål om full åpenhet innen 2020.
- Utvalget foreslår å innføre et krav om at vitenskapelige artikler må lagres i et *nasjonalt vitenarkiv*. Dette skal påvirke utbetalinger til institusjonene. (Såkalt resultatbasert omfordeling).
- For å gjøre det mulig for forskerne å oppfylle dette kravet, foreslås ulike tiltak for å forbedre infrastruktur og støttetjenester. Det foreslås blant annet økte ressurser til

å vedlikeholde NSDs (Norsk senter for forskningsdata, u.å) register over gode publiseringskanaler, bedre funksjonalitet rettet mot åpen tilgang i forskningsinformasjonssystemet CRISTin (u.å) og informasjonstiltak i institusjonene for å støtte forskerne.

- Å innføre en *tilleggsfaktor for åpen publisering* (gull åpen tilgang) i publiseringsindikatoren for å gjøre det mer attraktivt å velge dette fremfor lukket publisering i abonnementsbaserte tidsskrift.
- Norge må engasjere seg aktivt i internasjonalt samarbeid om forhandlinger med forlagene om overgang til åpen tilgang.
- Det er viktig at toppledere i forskningsinstitusjonene engasjerer seg i det videre arbeidet.
- Det foreslås å etablere en nasjonal styringsgruppe på ledernivå for oppfølging av det videre arbeidet.

I tillegg til Torkel Brekke fra Universitetet i Oslo, har arbeidsutvalget bestått av Petter B. Brandtzæg fra SINTEF, Tove Klæboe Nilsen fra Universitetssykehuset i Nord-Norge, John-Arne Røttingen fra Universitetet i Oslo og Folkehelseinstituttet, Oddrun Samdal fra Universitetet i Bergen, Margunn Aanestad fra Universitetet i Oslo og Johannes Waage Løvhaug fra Norges forskningsråd (Regjeringen, 2016). Vi i FORMakademisk håper myndighetene følger opp disse rådene fra Brekke-utvalget. Ingen av deltakerne ser ut til å representere vitenskapelige redaksjoner, noe vi ser som en svakhet når temaet er å finne felles standarder for åpen publisering. Spesielt «tilleggsfaktor for åpen publisering» vil kunne ha stor positiv betydning for at forfattere vil velge å publisere i FORMakademisk, som er et open access tidsskrift med godt akademisk rykte.

KD har også bedt Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) om å utrede innføring av en siteringsfaktor i publiseringsindikatoren til bruk i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler. Denne utredningen ble ledet av Gunnar Sivertsen fra NIFU. Han beskriver alternativer som simuleres med utgangspunkt i en kombinasjon av data fra CRISTin (u.å) og en siteringsdatabase som bygger på Web of Science (Thomson Reuters, u.å.). Styrker og svakheter ved alternativene drøftes, hvor det tas hensyn til at lærestedene har ulike fagprofiler og at en siteringsindikator kan ha manglende validitet i en del fag. På dette grunnlaget gir rapporten konkrete anbefalinger om hvordan en siteringsindikator eventuelt kan benyttes til å modifisere indikatoren for publiseringspoeng på institusjonsnivå (Sivertsen, 2016a). Rapporten *Vekt på forskningskvalitet* (Sivertsen, 2016b), har tydelig referanse til utredningen *Vekt på forskning. Nytt system for dokumentasjon av vitenskapelig publisering* (Universitets- og høyskolerådet, 2004), hvor Sivertsen også var en sentral person. For å unngå at en innføring av siteringsfaktor rammer fag med liten tradisjon for siteringer negativt, skriver Sivertsen at «Både ved beregningen av institusjonsfaktor og siteringsindikator holder man utenfor de humanistiske fagene samt rettsvitenskap, pedagogikk og utdanning, medier og kommunikasjon, kjønnsforskning og sosialantropologi» (2016b, s. 40). Dette innebærer at artikler i FORMakademisk sannsynligvis ikke blir omfattet av en mulig siteringsindikator.

To debattmøter om open access

NIFU, Universitets- og høyskolerådet (UHR), Forskningsinstituttene Fellesarena (FFA) Abelia. (u.å.) og Det nasjonale publiseringsutvalget i UHR inviterte 1. september til seminar om *Hvordan oppnå kvalitet i publisering med åpen tilgang?* Deltakerne på dette møtet var i hovedsak ansatte ved bibliotek i universitets- og høyskolesektoren samt folk fra departementet. Vi fikk invitasjon til møtet via kontakter på Arkitektur- og designhøgskolen i

Oslo. Det så ikke ut til at redaksjoner var invitert til møtet. På vegne av FORMakademisk påpekte jeg i debatten at redaksjonenes innsats for å opprettholde høy kvalitet på det som publiseres vitenskapelig, ikke var nevnt i rapportene. Etter møtet ble jeg kontaktet av flere som støttet dette synet, men tråden ble ikke tatt opp av de ansvarlige for dette arbeidet. Blant annet var Bjørn Haugstad, statssekretær i KD tilstede på møtet.

Norsk Tidsskriftforening, der FORMakademisk er medlem, og Norsk Faglitterær forfatter og oversetterforening arrangerte frokostmøte 20. september. De stilte spørsmål om åpen tilgang – Open Access – vil bety at de vitenskapelige tidsskriftene står på kanten av stupet? Eller var dette bare en påstand, slik Lars Egeland, direktør for Læringscenter og bibliotek ved Høgskolen i Oslo og Akershus antyder (Egeland, 2016).

Nils Petter Gleditsch fra Peace Research Institute Oslo (PRIO) uttalte at Open Access

har fått vind i seilene i kampen mot røver-kapitalister som har skrudd opp prisene på abonnementer slik at det har tatt knekken på bibliotekenes budsjetter ... Men, dette er ikke situasjonen for humanistiske tidsskrifter i Norge! Her er utgiverne foreninger, institusjoner og forlag med svak økonomi (Egeland, 2016).

Dette er jeg for så vidt enig i, men det er viktig at vi som representerer tidsskrift uavhengige av forlag er aktive og hevder vår mening. Det er en tendens til at de som representerer forlagene, med Universitetsforlaget i spissen, har størst kapasitet til å delta i debattene og høringene også her i landet. Sjøl om de ikke i samme grad skor seg økonomisk på tidsskriftene de gir ut. I et innlegg i den uavhengige nettavisa Khrono ved HIOA skriver Egeland at:

Janne Beate Reitan fortalte om FORMakademisk som er et vitenskapelig OA-tidsskrift innenfor design og forskning innen designutdanning. Bladet sliter med økonomien med en bevilgning fra Forskningsrådet og et krav om tilsvarende egenfinansiering. Den teknologiske plattformen driftes av HIOA-biblioteket. FORMakademisk er et eksempel på et tidsskrift som burde kunne bli med i et OA-konsortium og dermed få inntjening til drift av redaksjonelle oppgaver (Egeland, 2016).

Som ansvarlig redaktør for FORMakademisk påpekte jeg på begge disse møtene at redaksjonenes rolle for å opprettholde det samme vitenskapelige nivået i tidsskrift med open access som de trykte med abonnementsordninger, var fraværende i begge disse rapportene.

Høringsuttalelse fra FORMakademisk

Det samme påpekte vi i høringsuttalelsen på Brekkeutvalgets rapport, som vi gjengir her:

FORMakademisk - forskningstidsskrift for design og designdidaktikk – støtter forslaget om å etablere et nasjonalt konsortium for humsam-tidsskrift med åpen tilgang, hvor Forskningsrådets publiseringsstøtte inngår som en rammebevilgning og hvor resten av finansieringen løftes opp på institusjonsnivå basert på en årlig avregning av hver institusjons publiseringsomfang.

Det er viktig at arbeidet med innkreving av egenandelen for støtte fra Forskningsrådet ikke pålegges redaksjonene for hvert enkelt tidsskrift. Redaksjonene bør få prioritere å bruke tiden på å sikre kvaliteten på det redaksjonelle arbeidet og de publiserte artiklene. Noe av inntektene fra publiseringene bør derfor også gå som kompensasjon for det omfattende og avgjørende arbeidet redaksjonsmedlemmene legger ned for å sikre kvaliteten på de publiserte artiklene. I dag er det bare utgiftene til produksjon av tidsskriftene som støttes av Forskningsrådet, ikke det redaksjonelle arbeidet. I den nye finansieringsmodellen må det derfor også sikres økonomisk støtte til det redaksjonelle arbeidet, som er en forutsetning for å opprettholde en høy kvalitet på det som publiseres, også i open access.

Vi støtter også at fag- og profesjonsrådene gir prioritet til kanaler med åpen tilgang til nivå 2 dersom de har valg mellom flere kanaler av omtrent samme kvalitet.

Videre går vi inn for å innføre en egen faktor for åpen publisering i publiseringsindikatoren for å stimulere til økt grad av åpen publisering.

For FORMakademisk er det fortsatt viktig å kunne velge å ikke være tilknyttet et forlag for å få økonomisk støtte (Regjeringen, 2016b).

Vi i FORMakademisk håper denne høringsuttalelsen blir lest av de ansvarlige myndighetene og at redaksjonenes innsats også blir verdsatt i større grad – for å opprettholde et høyt nivå på vitenskapelig publisering.

Uttelling for redaksjonelt arbeid

Norges forskningsråd (NFR) krever nå også at norske tidsskrifter som mottar produksjonsstøtte, skal publiseres med åpen tilgang for alle. Det er også økt trykk fra Forskningsrådet om at norske tidsskrifter som mottar støtte skal publiseres med åpen tilgang for alle (Egeland, 2016). Men den støtten vitenskapelige tidsskrift får økonomisk fra Forskningsrådet, dekker kun produksjonskostnader, ikke redaksjonelt arbeid. Det er store ulikheter i hvilken grad ulike utdannings- og forskningsinstitusjoner gir redaktører og redaksjonsmedlemmer arbeidstid til å ivareta den redaksjonelle kvaliteten på vitenskapelige tidsskrift. Mange 'får lov til' å bruke sin egen forskningstid på dette, noe som går utover egen vitenskapelig produksjon, som er det som telles når det gjelder publiseringspoeng. Mens vi som gjør alt arbeidet med å faktisk vurdere og publisere de vitenskapelige artiklene som teller, ikke blir tilgodesett med noe. Dette står i sterk kontrast til det å vurdere det vitenskapelige arbeidet i doktorkommisjoner eller sakkyndige utvalg for ansettelse og opprykk, som sjølsagt er lønnete oppdrag. Redaksjonelt arbeid bør både gi fritak fra undervisning, telle ved opprykk og gi uttelling ved lønnsopprykk. Det bør de vitenskapelige tidsskriftenes redaksjoner kreve av myndighetene og kjempe sammen for!

Artikler i dette nummeret

Cheryl Akner-Koler, Professor i Theoretical & Applied Aesthetics ved Department of Industrial Design, Konstfack, University College of Arts, Crafts and Design, Stockholm og **Parivash Ranjbar**, Affiliated Researcher ved Örebro University, School of Health Sciences, begge fra Sverige, presenterer i sin artikkel *Integrating Sensitizing Labs in an Educational Design Process for Haptic Interaction* nye designmetoder for å utdanne designere for å tilpasse til haptisk samhandling for å tilpasses brukernes opplevelse. Artikkelen presenterer *educationally framed aesthetic sensitizing labs* i form av en material-lab for å utforske de taktile og haptiske strukturene i materialer, en vibrotactil-lab for å utforske aktuatorer direkte på kroppen og en kombinert material- og vibrotactile-lab innebygd i materialer. Disse laboratorier ble integrert i et design-kurs som støtter en ikke-lineær designprosess for eksplorerende og eksperimentelle aktiviteter som lever i en nyutviklet gestalt. En co-designprosess ble utviklet i samarbeid med forskere og brukere som utviklet posisjonering og kommunikasjonssystemer for personer med døvblindhet. Konklusjon: labene har bidratt til å skjelle attributter av haptiske interaksjoner som hjalp til med utformingen av scenarier og prototyper som bidrar til nye måter å forstå og forme haptisk interaksjon på.

Ulf Rydningen, høgskolelektor ved Fakultet for teknologi, kunst og design, **Dorte Lybye Norenberg**, høgskolelektor ved Fakultet for helsefag og **Inger Marie Lid**, førsteamanuensis ved Fakultet for helsefag, alle fra Høgskolen i Oslo og Akershus, drøfter i sin artikkel *Universell utforming som tema i høyere utdanning* erfaringer med et treårig samarbeid mellom utdanningene i ergoterapi og byggingeniørfag om universell utforming. Hensikten var å gi studentene kjennskap til hverandres kunnskapsfelt og fagmetoder for å

kunne bidra til felles kunnskapsbase om universell utforming innen hvert fagområde. Gjennom å analysere konkrete områder/oppgaver skulle studentene begrunne og kritisk reflektere over universell utforming. Videre er formålet med samarbeidet å styrke universell utforming som et tema i forskning og utdanning. Artikkelen konkluderer med at studentene verdsatte å bli kjent med og samarbeide med hverandre, og de erfarte at egen profesjon ikke hadde kunnskapsmonopol på universell utforming. Studentene erfarte at andre yrkesprofesjoner har ulike kunnskapsgrunnlag, og at samarbeidet gav innsikt i kompletterende kunnskap som kan være verdifull i senere yrkesutøvelse i forbindelse med universell utforming.

Adedapo Adewunmi Oluwatayo, Lecturer ved Department of Architecture, Covenant University, Ota, Ogun State, Nigeria undersøker i sin artikkel *Criteria for the Selection of Architects by First-Time Clients* to problemstillinger: Hvilke faktorer overveier klienter når de velger arkitekt for første gang? Hvordan varierer betydningen av disse faktorene avhengig av anskaffelsesmetode. Disse spørsmålene blir diskutert på grunnlag av en spørreundersøkelse blant nye klienter hos arkitekter som bestilte arkitekt for boligprosjekter i Lagos, Nigeria. Respondentene ble bedt om å rangere viktigheten av visse kriterier i sine valg av arkitekter. En hovedkomponentanalyse av variablene som er undersøkt viser at de faktorene som definerer utvalgsriteriene som brukes av disse klientene er reaksjonsevne, faglig kompetanse, personlighet og hvor prominent arkitekten er. Andre faktorer er bekjenskap med arkitekten og klientens budsjett. Funnene i denne studien tyder på områder som arkitekter kan forbedre på å forbedre sine sjanser til å bli valgt av klienter på leting etter arkitekttjenester.

Bokanmeldelse

Beata Sirowy, seniorforsker ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), Seksjon for by- og regionplanlegging har anmeldt antologien *Architecture Beyond Criticism. Expert judgment and performance evaluation* redigert av Wolfgang F. E. Preiser, Aaron T. Davis, Ashraf M. Salama og Andrea Hardy. Sirowy sier at både arkitekturkritikk og building performance evaluation (BPE) tar sikte på å vurdere kvaliteten på arkitektur. Utover dette sammenfallende formålet, synes disse domeneene å ha lite til felles. Denne antologien utfordrer dette skillet, og hevder det er et behov for å bygge bro mellom arkitekturkritikk og BPE. Hovedtema i denne boken er at disse to rammeverkene ikke bare eksisterer, men at de med fordel utfyller hverandre, slik at omfattende kvalitetsvurdering av arkitektur på sikt også kan forbedre kvaliteten på våre hverdags-omgivelser. Hun anbefaler boka for et akademisk og profesjonelt publikum med interesse for historien og utviklingen av arkitekturkritikk eller evalueringstudier av bygg. En av dens styrker er de ulike perspektivene – boken gir innsikt fra hele verden skrevet av forskere, kuratorer, kritikere, og profesjonelle arkitekter på ulike stadier i sine yrkes- og akademiske karrierer. Slikt mangfold har betydning for sluttproduktet, boken bør først og fremst leses som en kartlegging av ulike perspektiver innen evalueringstudier av bygg og av arkitekturkritikk, snarere enn en systematisk drøfting av et rammeverk for å integrere to domener. Men ideen om et slikt rammeverk presentert av redaktørene i innledningen, er et verdifullt og lovende forsøk.

God lesning – med open access!

Oslo, desember 2016

Janne Beate Reitan

Ansvarlig redaktør FORMakademisk

Janne Beate Reitan

Førsteamanuensis, Dr.Ing.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for teknologi, kunst og design, Institutt for estetiske fag

E-post adresse: Janne.Reitan@hioa.no

Referanser:

- Abelia. (n.d.). *FFA*. Retrieved from: <https://www.abelia.no/bransjeforeninger/ffa-forskningsinstituttene-fellesarena/>
- Acta Didactica Norge. (n.d.). Retrieved from: <https://www.journals.uio.no/index.php/adno>
- CRISTin. (n.d.). *Det nasjonale forskningsinformasjonssystemet*. Retrieved from: <http://www.cristin.no/>
- Egeland, Lars. (2016). Vitenskapelige tidsskrifter foran stupet? *Khrono*. Retrieved from: <http://khrono.no/debatt/vitenskapelige-tidsskrifter-foran-stupet>
- FORMakademisk. (2016). Økonomisk støtte til redaksjonelt arbeid i open access. *Høring Nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater. Høringssvar fra FORMakademisk - forskningstidsskrift for design og designdidaktikk*. Retrieved from: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-nasjonale-retningslinjer-for-åpen-tilgang-til-forskningsresultater/id2506787/?uid=bc7f4c1c-8eb4-44ee-923d-25580fc7d799>
- Norsk senter for forskningsdata. (n.d.). *Register over vitenskapelige publiseringskanaler*. Retrieved from: <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/Forside>
- Regjeringen. (2016, 23 June). *Mottok anbefalinger for åpen tilgang til forskning*. Retrieved from: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/mottok-anbefalinger-for-åpen-tilgang-til-forskning/id2504079/>
- Sivertsen, G. (2016a). *Vekt på forskningskvalitet: En mulig utvidelse av publiseringsindikatoren med en siteringsindikator*. Retrieved from: <http://www.nifu.no/publications/1370527/>
- Sivertsen, G. (2016b). *Vekt på forskningskvalitet. En mulig utvidelse av publiseringsindikatoren med en siteringsindikator (Vol. 9). Arbeidsnota*. Retrieved from: <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2394384/NIFUarbeidsnotat2016-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Thomson Reuters. (n.d.). *Web of Science*. Retrieved from: <http://thomsonreuters.com/en/products-services/scholarly-scientific-research/scholarly-search-and-discovery/web-of-science.html>
- Universitets- og høgskolerådet. (2004). *Vekt på forskning: nytt system for dokumentasjon av vitenskapelig publisering. Oslo: Universitets- og høgskolerådet*. Retrieved from: http://www.uhr.no/documents/Vekt_p_forskning_sluttrapport.pdf